

УДК 378.018.8:37.013.42-051]:159.942-053.4/6
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-2.21>

Г. О. Корінна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Н. Д. Трофаїла

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості та структуру готовності майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей. Визначено, що соціальний педагог – це спеціаліст, зайнятий у сфері соціальної роботи або освітньо-виховної діяльності, який здійснює посередницьку роль між освітніми закладами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію, об'єднує зусилля з метою створення у соціальному середовищі умов для всебічного розвитку дітей, підлітків, молоді як особистостей та їх благополуччя у соціумі. Основне завдання соціально-педагогічної роботи – налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю та особистістю перед суспільством. Головна особливість соціально-педагогічної роботи – вміння соціального педагога визначити проблеми та потреби особистості на різних рівнях: індивідуальному, міжособистісному та суспільному. З'ясовано, що одним із пріоритетних напрямів роботи соціального педагога в закладах дошкільної освіти є гармонійний емоційний розвиток дітей, що сприяє формуванню їхньої здатності розрізняти емоції за їх зовнішнім проявом, емоційні стани інших людей, адекватно виражати свій емоційний стан, керувати власною поведінкою, а також розвиток моральних, соціальних, естетичних, пізнавальних почуттів. Врахування емоційної сфери дітей зумовлює гостру необхідність підготовки студентів факультетів соціальної педагогіки до роботи з ними в процесі їхнього емоційного розвитку. Така готовність педагогів до соціально-педагогічної діяльності в закладах дошкільної освіти дасть змогу створювати сприятливі умови для виховання дошкільників, орієнтовані на особистість дитини з урахуванням її емоційного розвитку. Розглянуто проблеми, які має вирішувати соціальний педагог, а також особливості роботи соціальних педагогів з дітьми, адже соціальні педагоги допомагають вихованцям опанувати свій соціальний досвід, увійти в систему соціальних відносин, поширювати або розв'язувати складні міжособистісні зв'язки. На основі аналізу наукової літератури автори подають власне тлумачення поняття «готовність майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей».

Ключові слова: готовність, соціальний педагог, емоційний розвиток дітей.

Постановка проблеми. Умови життєдіяльності сучасних дітей констатують небажані тенденції, серед яких – поступове збільшення кількості дітей з наявністю депресивності, емоційної напруги, агресивності, з нейротичними ускладненнями розвитку, підвищеною емоційною чутливістю, розладами в адекватному емоційному реагуванні на оточення тощо. Адже емоції не лише визначають якість пізнавальних процесів дитини, але і структуру її особистості загалом, дають змогу виразити оцінне, особистісне ставлення до діяльності, яку вони виконують, підвищувати або знижувати рівень свого впливу на неї.

Одним із пріоритетних напрямів роботи соціального педагога в закладах дошкільної освіти є гармонійний емоційний розвиток дітей, що сприяє формуванню їхньої здатності розрізняти емоції за їх зовнішнім проявом, емоційні стани інших

людей, адекватно виражати свій емоційний стан, керувати власною поведінкою, а також розвиток моральних, соціальних, естетичних, пізнавальних почуттів. У цьому зв'язку виникає необхідність у готовності майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей.

А отже, врахування емоційної сфери дітей зумовлює гостру необхідність підготовки студентів факультетів соціальної педагогіки до роботи з ними в процесі їхнього емоційного розвитку. Така готовність педагогів до соціально-педагогічної діяльності в закладах дошкільної освіти дасть змогу створювати сприятливі умови для виховання дошкільників, що орієнтовані на особистість дитини з урахуванням її емоційного розвитку. На що ми і звернемо нашу увагу у статті, адже лише з урахуванням особливості готовності студентів можливий ефективний та якісний освітній процес закладу вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз соціально-педагогічної літератури свідчить про наукові пошуки вчених та практиків щодо формування готовності, спрямованої на особистісне і професійне удосконалення майбутніх педагогів, зокрема щодо морально-психологічної готовності (Л. Кондрашова), готовності до професійного саморозвитку (О. Пехота), готовності до інноваційної професійної діяльності (І. Богданова, І. Гавриш), готовності до саморегуляції педагогічної діяльності (В. Чайка).

Питання соціально-педагогічної діяльності соціального педагога та його професійної підготовки досліджували вітчизняні вчені, які визначали пріоритетне завдання вищої освіти, – підготовку фахівця нового рівня якості (В. Андрущенко, В. Бондарь, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Мороз, С. Сисоєва, Д. Чернілевський).

Цінними для нашого дослідження є численні науково-теоретичні розробки проблеми теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі А. Капської, Л. Міщик, В. Нікітіної, В. Поліщук, С. Харченко. Питання особливостей професійної соціально-педагогічної діяльності та врахування їх у процесі професійної підготовки розглянуті у працях В. Бочарової, Ю. Галагузової, І. Зверєвої, Г. Лактіонової, А. Капської, Л. Міщик, Л. Штефан, З. Фалинської; питання підготовки і професійного становлення соціальних педагогів і соціальних працівників – С. Архипової, В. Сластьоніної, С. Тетерського, С. Чистякової, Н. Шмельової та ін.

Відповідно до специфіки нашого дослідження суттєве значення мають праці багатьох психологів та педагогів (Л. Виготський, Л. Зінківський, О. Запорожець, Л. Неверович, В. Кудрявцев, Л. Стрелкова та ін.). Вивченням емоційних станів дітей займалися такі відомі психологи, як М. Фігурін, Н. Денисова, М. Аскаріна, К. Бібанова, які наголошували на важливості розвитку емоційної сфери, зокрема на вихованні почуттів з перших років життя дитини.

Проте розкриття сутності питання готовності майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей ще не було предметом спеціальних педагогічних досліджень.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукової літератури обґрунтувати готовність майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей задля їхньої ефективної професійної діяльності в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. За період становлення соціальної педагогіки в Україні було накопичено певний досвід: розроблено методологічні питання, поняття про професійно-педагогічну культуру соціального педагога; систему знань, умінь, професійних та особистісних якостей, які він мусить мати; кодекс етики соціального педа-

гога, що містить комплекс принципів та правил, якими фахівець має користуватися у професійній діяльності; мету, функції та напрями такої діяльності та багато іншого [9, с. 4]. «Професія соціального педагога належить до тієї групи соціально орієнтованих професій, які надзвичайно чутливі до змін у суспільстві і зміст яких відповідає забезпеченню умов виконання фахових завдань, потребує постійної корекції», – зазначає А. Лякішева [5].

Як потрактовано у виданні «Соціальна педагогіка: мала енциклопедія», «соціальний педагог – це особа, фах якої – соціально-педагогічна робота й освітньо-виховна діяльність. Як спеціаліст він організовує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя дітей та молоді в мікросоціумі, їхнього всебічного розвитку. Основне завдання соціально-педагогічної роботи – налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю та особистості перед суспільством. Головна особливість соціально-педагогічної роботи – вміння соціального педагога визначити проблеми та потреби особистості на різних рівнях: індивідуальному, міжособистісному та суспільному» [10, с. 249]. Соціальний педагог у певному значенні виконує роль універсала, проте його універсальність має досить чіткі предметні кордони, які визначаються змістом освітніх та виховних проблем учня та можливими шляхами їх вирішення [10, с. 250].

Окрім того, соціальний педагог – це спеціаліст, зайнятий у сфері соціальної роботи або освітньо-виховної діяльності, який здійснює посередницьку роль між освітніми закладами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію, об'єднує зусилля з метою створення у соціальному середовищі умов для всебічного розвитку дітей, підлітків, молоді як особистостей та їх благополуччя у соціумі [11].

Якість підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах сучасного закладу вищої освіти визначається низкою зовнішніх і внутрішніх чинників, а саме: вимогами Болонської угоди до якості освіти; атестаційними та акредитаційними вимогами; вимогами споживачів освітніх послуг; застосуванням систем менеджменту якості в галузі освіти; політикою держави у справі широкого запровадження ринкових механізмів в освіті; збільшуваними вимогами персоналу вищого навчального закладу до якості організації освітнього процесу [4, с. 24].

Сучасні наукові дослідження переконливо доводять, що для системи вищої освіти пріоритетом стає підготовка фахівця, що базується на формуванні у нього світоглядних позицій, переконань, творчих здібностей, професійної гнучкості. А орієнтація сучасної вищої освіти на формування

професійно-творчої особистості, фахівця інноваційного типу, який здатний реалізувати освітні стандарти, впроваджувати нові освітні технології, вимагає ефективної організації цілісної професійної підготовки в умовах закладів вищої освіти, оновлення змісту професійної підготовки педагогів, знаходження доцільних засобів, методів та форм його реалізації [8, с. 33].

Оскільки готовність є результатом професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема, і до роботи з дітьми у процесі їхнього емоційного розвитку, слід охарактеризувати сутність поняття «готовність майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей», а тому вважаємо за необхідне проаналізувати поняття «готовність» та подати зміст авторського визначення цього феномена.

Проблема готовності до діяльності стала предметом досліджень психологів, педагогів на початку ХХ століття, коли питання готовності почали розглядати з позиції теорії рефлексів І. Павлова і з позиції теорії установки Д. Узнадзе. На початку 60-х років ХХ століття були виявлені фізіологічні, нейрофізіологічні і психологічні механізми регуляції і саморегуляції поведінки (П. Анохін, Н. Бернштейн, Н. Левітін, А. Лурія, Г. Мегун, Г. Уолтер), з усією очевидністю постала проблема готовності до професійної діяльності зокрема. У тлумаченні поняття «готовність» дослідники йдуть різними шляхами: одні акцентують увагу на його структурних складниках, інші – на його сутності [7].

У 60-х роках ХХ століття проблема готовності до діяльності стала предметом досліджень представників соціальної та педагогічної психології, а також психології розвитку (Б. Ананьєв, В. Асєєв, М. Афанасьєв, Ю. Бабанський, А. Бодальов, Р. Богдасєвський, Н. Головатий, А. Деркач, Е. Климов, А. Ковальов, Н. Кузьміна, М. Котик, Н. Конюхов, В. Мерлін, К. Платонов, В. Пономаренко, В. Слєпєтєв, І. Семенов, В. Ширинський та ін.). Дослідники акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних та виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком готовності, орієнтуючись на встановлення характеру зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності.

Під час аналізу сутності поняття «готовність» варто відзначити дослідження А. Ліненко, яка зазначає, що «готовність – це цілісне утворення, що характеризує її емоційно-когнітивну і вольову мобілізаційність у момент включення в діяльність визначеної спрямованості». Тобто готовність не вроджена, а виникає в результаті певного досвіду людини, що ґрунтується на формуванні її позитивного ставлення до професійної діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у ній [2].

На переконання Г. Троцько, готовність майбутніх педагогів – це «цілісне, складне особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогіч-

ної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самовдосконалюватися [12, с. 15].

Готовність, на думку С. Литвиненко, відзначається стійкою професійно-педагогічною мотивацією, спрямованістю на особистісно зорієнтовану взаємодію з дітьми, усвідомленням суспільного й особистісного значення соціально-педагогічної діяльності, глибокими теоретичними і прикладними знаннями змістової і процесуальної сутності соціально-педагогічної діяльності та сформованими педагогічними вміннями, високим творчим потенціалом і здатністю до саморозвитку. Готовність майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності автор трактує як «результат професійно-педагогічної підготовки, інтегральне, багаторівневе, динамічне особистісне утворення, структура якого займає мотиваційний, змістовий, діяльнісний, креативний компоненти» [3, с. 16]. Зазначені компоненти постають як взаємозв'язані і взаємозумовлені складники готовності майбутніх фахівців до реалізації функцій і завдань соціально-педагогічної діяльності [3, с. 16].

Отже, специфікою визначень різними науковцями готовності до педагогічної діяльності є те, що вони не є суперечливими, а радше взаємодоповнюваними. Усе це розширює і поглиблює уявлення про складність і багатогранність поняття «готовність».

Готовність майбутнього соціального педагога до роботи із соціальними сиротами І. Галатир визначає як «особистісне утворення, що передбачає сформованість системи спеціальних знань, умінь і навичок, наявність професійно важливих якостей, характеризується спрямованістю на успішну взаємодію та допомогу соціальним сиротам, а також спроможністю протидіяти перешкодам, що виникають у процесі роботи з такими дітьми» [1, с. 178].

Наголошуючи на важливості питання підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності з обдарованими дітьми, О. Михайленко розуміє готовність як «інтегративне утворення особистості студента з високим рівнем оволодіння ним психолого-педагогічними і спеціальними знаннями, відповідними вміннями і навичками, а також професійно значущими якостями, необхідними для ефективного виконання основних освітніх функцій з обдарованими дітьми на досить високому творчому рівні» [6, с. 178].

Своєю чергою готовність соціального педагога О. Тютюнник визначає як «специфічну професійну характеристику особистості, що включає наявність спеціальних знань із проблеми наркотичної залежності та специфіки взаємодії з учнями старшого шкільного віку у контексті профілак-

тики, спектра умінь, які необхідні для реалізації соціально-профілактичної діяльності, комплексу індивідуально-психологічних якостей і особливостей соціального педагога, прагнення до творчого пошуку найбільш ефективних шляхів, способів, технологій профілактичної діяльності, професійної спрямованості на профілактичну діяльність, активізацію внутрішніх резервів особистості, що забезпечують ефективне професійне функціонування спеціаліста» [13, с. 15].

Подані визначення готовності свідчать про широку розгалуженість цього поняття, але незважаючи на різноманітність, виявляють свою єдність у тому, що готовність до професійної діяльності зумовлена насамперед сутністю самого педагогічного процесу, змістом професійно-педагогічних функцій, мотивами професійної діяльності, необхідними психолого-педагогічними знаннями й уміннями педагога, вимогами до професійно важливих якостей особистості педагога як суб'єкта праці, що здійснює такий вид діяльності. Характеризуючи стан вивченості цієї проблеми, можна констатувати той факт, що проблема формування готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів, спрямованої на розвиток емоційної сфери дошкільника, актуальна та на часі.

Отже, на основі аналізу наукової літератури подаємо авторське тлумачення поняття «готовність майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей», яке розуміємо як «цілісне професійно-особистісне утворення та результат професійної підготовки у закладах вищої освіти, що являє собою сукупність теоретичних знань щодо нормативних документів та концепцій з проблем емоційного розвитку дітей, а також практичних умінь майбутніх соціальних педагогів, що спрямовані на розвиток емоційної сфери дітей на етапі дитинства.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи все вищесказане, констатуємо, що професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми в процесі їхнього емоційного розвитку виступає складовою частиною цілісної структури підготовки студентів зазначеного напрямку у закладі вищої освіти, а готовність є результатом такої підготовки, що дає змогу ефективно взаємодіяти з дітьми та їхніми батьками. Беручи до уваги специфіку професійної готовності, слід наголосити, що майбутній соціальний педагог має володіти ґрунтовними теоретичними знаннями, уміннями та навичками, до характеристики яких можна віднести психологічні якості, педагогічні здібності та низку особистісних якостей, зокрема гнучкість, емоційність, самоконтроль, самовдосконалення, творчість, креативність тощо. Крім цього, соціальний педагог має враховувати у своїй роботі вікові особливості дітей дошкільного віку, досконало знати соціальну ситуацію розвитку дітей, вільно володіти знаннями та керуватися ними в роботі,

враховуючи особливості процесу соціалізації та емоційного розвитку дітей.

Визначивши сутність поняття «готовність» та подавши авторське визначення терміна «готовність майбутніх соціальних педагогів до емоційного розвитку дітей», слід визначити структуру такої готовності, що і становить **перспективу подальших розвідок у цьому напрямі.**

Список використаної літератури:

1. Галатир І.А. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із соціальними сиротами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 234 с.
2. Линенко А.Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї : монографія . Одеса : ОКФА, 1995. 80 с.
3. Литвиненко С.А. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2005. 40 с.
4. Лігум Ю.С. Якість освіти і новітні технології навчання в контексті інтеграції в європейський освітній простір. *Педагогіка і психологія* : науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України. Київ : Педагогічна преса, 2011. № 2 (71). С. 22–27.
5. Лякішева А.В. Методика викладання навчальних дисциплін соціально-педагогічного напрямку студентам ВНЗ : навчально-методичний посібник / А.В. Лякішева, Л.К. Грицюк. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 504 с.
6. Михайленко О.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності з обдарованими дітьми : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Чернігів, 2013. 283 с.
7. Овчинникова М.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до варіативної організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках математики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Луганськ, 2003. 22 с.
8. Підлипняк І.Ю. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та ін.). Умань : ПП Жовтий О.О., 2013. Вип. 44. С. 28–34.
9. Професійний довідник соціального педагога / укл. О.І. Рассказова. 2-ге вид., перероб. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 223 с.
10. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

11. Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові : словник / уклад. В.Й. Бродовська, І.П. Патрик, В.Я. Яблонко. 2-ге вид. Київ : ВД «Професіонал», 2005. 224 с.
12. Троцько Г.В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 1997. 54 с.
13. Тютюнник О.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2010. 25 с.

Korinna H., Trofailya N. Features of readiness of future social teachers for the emotional development of children in higher education institutions

The article reveals the essence and structure of the readiness of future social educators for the emotional development of children. It is determined that the readiness of future social educators is a necessary prerequisite for their formation as a professional, socially competent, psychologically mature individuals with high professionalism, modern worldview, the need to expand and deepen their own competence. One of the priorities of the social educator in preschool education is the harmonious emotional development of children, which contributes to the formation of their ability to distinguish emotions by their external manifestation, emotional states of others, adequately express their emotional state, manage their own behavior and moral, social, aesthetic, cognitive feelings. In this regard, there is a need for future social educators to be ready for the emotional development of children. The development of the profession in historical retrospect involves a change in the requirements for its representatives, including knowledge, skills, abilities, certain personal qualities and norms of behavior. The problems to be solved by a social educator, as well as the peculiarities of social educators' work with children are considered, as social educators help students to master their social experience, enter the system of social relations, spread or resolve complex interpersonal relationships. The professional competence of a social educator is based on a combination of knowledge and practical skills, values, emotions, behavioral components that can be mobilized for professional activities in working with different categories of the population and ensures the readiness of the specialist to perform socio-pedagogical functions in accordance with state standards and requirements society. Determining the personal characteristics of a social educator, it is always necessary to remember that he works in a field that is based on the ability to function successfully in the system of interpersonal relations. Based on the analysis of the scientific literature, the authors provide an authors' interpretation of the concept of "readiness of future social educators for the emotional development of children".

Key words: readiness, social pedagogy, emotional development of children.